

АНОТАЦІЯ

Бесєда Г.В. Судове контрольне провадження у досудовому розслідуванні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю з галузі знань 08 «Право». – Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України, Харків, 2022.

На дисертаційному рівні було проведено комплексне дослідження судового контрольного провадження в досудовому розслідуванні, розкрито його сутність, особливості доказування та висвітлені проблемні питання постановлення слідчим суддею ухвал, порядку їх оскарження.

Досліджено історичний аспект виникнення та розвитку законодавства, наукових поглядів щодо судового контролю. У рамках запропонованої автором періодизації, проаналізовані етапи становлення судового контролю, починаючи з витоків його зародження до теперішнього часу. Зроблено узагальнення поглядів науковців як у період дії КПК 1960 року, так і після набрання чинності КПК 2012 року, на можливу модель функціонування інституту слідчого судді. Піддано обґрунтованій критиці наукові погляди щодо необхідності законодавчого визначення спеціалізації слідчих суддів, введення ювенальних та пенітенціарних слідчих суддів. Систематизовані зміни, які були внесені до КПК після набуття ним чинності щодо положень судового контрольного провадження, які поділені на чотири групи.

Окреслено наукову дискусію щодо розуміння поняття судового контролю та сформульовано авторське визначення «судового контрольного провадження у досудовому розслідуванні». Проаналізовані існуючі форми та різновиди судового контролю у досудовому розслідуванні. Запропоновано класифікацію форм судового контрольного провадження за різними підставами (класифікаторами). Аргументовано важливість та необхідність загальних обов'язків слідчого судді щодо захисту прав людини, визначених у ст. 206 КПК, при цьому акцентовано увагу на відсутності механізму реалізації цих

положень, зокрема правових норм, закріплених у ч. 2 ст. 206 КПК. Запропоновано алгоритм реалізації цих положень шляхом визначення в кримінальному процесуальному законі джерел, з яких слідчий суддя може отримати відомості, які підтверджують обґрунтовану підозру, що в межах територіальної юрисдикції знаходиться особа, позбавлена свободи за відсутності судового рішення, котре набрало законної сили або така особа не звільнена після внесення застави.

Досліджені проблемні питання визначення територіальної юрисдикції розгляду клопотань, заяв та скарг слідчим суддею і доведена необхідність визначення в законодавстві загального правила територіальної підсудності справ слідчому судді та альтернативної підсудності, яке буде застосовуватись у випадку звернення до слідчого судді в порядку, встановленому ст. 303 КПК та ст. 206 КПК. Обґрунтована доцільність доповнення ст. 3 КПК терміном «місцезнаходження органу досудового розслідування».

Для забезпечення своєчасності судового контролю у всіх визначених у кримінальному процесуальному законі випадках, запропоновано внести зміни до ст. 163 КПК та доповнення до ст. 81 КПК окремою частиною, встановити строк розгляду клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів та строк розгляду заяви про відвід слідчому судді. Наведені аргументи щодо доцільності визначення законодавцем у процесуальному законі більшої варіативності при розв'язанні того чи іншого питання, віднесеного до повноважень слідчого судді, та необхідність регламентувати права слідчого судді залишити подане клопотання або скаргу без розгляду у випадку неявки особи, яка їх подала, у зв'язку з чим запропоновані зміни до ст. 306 КПК. Аргументовано доцільність правової регламентації загальних положень судового контрольного провадження у досудовому розслідуванні в окремій главі кримінального процесуального закону, де буде законодавчо регламентовано питання територіальної підсудності справ, які надходять до слідчого судді, підстави для відкриття провадження або повернення матеріалів,

залишення їх без розгляду, строки розгляду, наслідки неявки осіб у судові засідання, загальний порядок розгляду клопотань, заяв або скарг та ін.

Визначені цілі, завдання та значення судового контрольного провадження.

Надано визначення поняття «суб'єктів судового контрольного провадження», здійснено їх класифікацію за кримінальною процесуальною функцією. Досліджено актуальну проблему судового контрольного провадження – зловживання сторонами кримінального провадження своїми процесуальними правами.

Розглянуті елементи структури судового контрольного провадження у досудовому розслідуванні. Виокремлено п'ять «стадій» судового контрольного провадження: 1) стадія вирішення питання щодо можливості здійснення судового контролю за відповідним зверненням суб'єктів кримінального провадження; 2) стадія організації розгляду звернення; 3) стадія розгляду по суті скарги, заяви або клопотання; 4) стадія прийняття рішення за результатами розгляду скарги, заяви або клопотання; 5) стадія виконання рішення. Запропоновано загальний порядок розгляду клопотань, заяв та скарг з урахуванням судової практики та положень, які регламентують правила судового розгляду.

На підставі проведеного аналізу судової практики щодо прийнятих рішень слідчими суддями за результатами розгляду клопотань, які подані з порушенням правил підсудності, клопотань, поданих особами, які не мають на це права або клопотань, розгляд яких не належить до повноважень слідчого судді, доведено потребу визначення зазначених підстав для їх повернення в окремій нормі кримінального процесуального закону.

Проаналізовано необхідність та можливість розгляду клопотань, заяв або скарг за відсутності учасників кримінального провадження та запропоновано внести зміни до ч. 3 ст. 295-1 КПК.

Підтримано висловлену в науці кримінального процесу думку щодо необхідності участі потерпілого в розгляді клопотання про застосування

запобіжного заходу підозрюваному та запропоновано авторський проект змін до КПК у цій частині.

Досліджено специфіку предмету доказування та охарактеризовані пізнавальні дії у судовому контрольному провадженні. Виокремлено особливості предмету доказування у судовому контрольному провадженні. Сформульовано авторське поняття предмету доказування у судовому контрольному провадженні та запропоновано його класифікацію. Виокремлені загальні «передумови», за яких є можливим розгляд по суті слідчим суддею клопотання, заяви або скарги. Запропоновано виділити в теорії кримінального процесу такого різновиду «локального» предмету доказування, як предмет доказування у судовому контрольному провадженні у досудовому розслідуванні.

Вивчено проблемні питання пізнавальної діяльності слідчого судді у судовому контрольному провадженні у досудовому розслідуванні. Визначено межі активності слідчого судді в процесі доказування під час здійснення судового контролю та сформульовано висновок, що слідчий суддя є активним суб'єктом у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування, що обумовлено як завданнями кримінального провадження, так і особливостями судового контролю. При цьому акцентовано, що активність слідчого судді повинна бути спрямована не на підтвердження або спростування доказів, наданих суб'єктами доказування, а на з'ясування обставин, встановлення яких є необхідним для розгляду заяви, клопотання або скарги по суті та ухвалення законного, обґрунтованого та вмотивованого процесуального рішення.

Проаналізовано участь слідчого судді в процесі збирання доказів. Запропоновано внести зміни до КПК та надати право слідчому судді при розгляді всіх клопотань, заяв або скарг за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка або дослідити будь-які матеріали кримінального провадження. Визначені особливості перевірки та оцінки доказів слідчим суддею при здійсненні судового контролю. Досліджені проблемні питання застосування ч. 2

ст. 89 КПК у судовому контрольному провадженні та обґрунтовано висновок щодо неможливості слідчим суддею під час судового контролю визнавати докази «очевидно» недопустимими.

Надано визначення «кримінального процесуального рішення у судовому контрольному провадженні у досудовому розслідуванні». Проаналізовано вимоги до ухвали слідчого судді, закріплені в ст. 370 КПК, а також доведена необхідність врахування інших критеріїв, яким повинно відповідати рішення слідчого судді. Досліджена судова практика щодо дотримання вимог КПК при складанні ухвал слідчими суддями та наведені приклади наслідків їх недотримання. Запропоновані й обґрунтовані зміни до ч. 1 ст. 164 КПК та ч. 2 ст. 235 КПК, а саме: виключення з кримінального процесуального закону норм щодо необхідності зазначення положення закону, на підставі якого постановляється ухвала, а також вимог, що закріплені в п. 3. ч. 1 ст. 152 КПК та п. 1 ч. 3 ст. 157 КПК щодо необхідності зазначення мотивів прийнятого рішення саме при розгляді клопотань про тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом та про відсторонення від посади.

Запропоновані критерії класифікації кримінальних процесуальних рішень у судовому контрольному провадженні у досудовому розслідуванні.

Диференційовані ухвали слідчого судді залежно від права на оскарження на: 1) ухвали слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування: а) ухвали, які включені до переліку ухвал слідчих суддів, які підлягають апеляційному оскарженню згідно з ч. ч. 1 та 2 ст. 309 КПК; б) ухвали, які підлягають апеляційному оскарженню на підставі ч. 6 ст. 304 КПК, ч. 2 ст. 117 КПК; в) ухвали, постановлення яких не передбачено КПК (ухвали, постановлені поза межами процедури, передбаченої КПК, та ухвали, постановлені в межах правової процедури із застосуванням положень ч. 6 ст. 9 КПК та загальних засад кримінального провадження, визначених ч. 1 ст. 7 цього Кодексу); г) ухвали, які можуть бути оскаржені згідно з правової позиції Верховного Суду; 2) ухвали, слідчого судді, які не оскаржуються: а) ухвали,

щодо яких існує заборона оскарження; б) ухвали, щодо яких не існує дозволу на оскарження.

Проаналізовані «передумови» здійснення права на апеляційне оскарження ухвал слідчих суддів. Сформовані та обґрунтовані висновки й пропозиції, спрямовані на вдосконалення норм чинного кримінального процесуального законодавства і практики його застосування щодо визначення суб'єктів, які мають право звертатись із скаргою на ухвалу слідчого судді. Зазначено, що у випадку прийняття рішення, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, яка не є учасником кримінального провадження, її право на апеляційне оскарження потребує законодавчого закріплення в п. 10 ч. 1 ст. 393 КПК. Обґрунтована необхідність доповнення ч. 1 ст. 309 КПК пунктом 14 такого змісту: «під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді, постановлення яких не передбачено цим Кодексом». Запропоновано внести зміни до ст. 398 КПК: додати до зазначеного в ній переліку рішень і ухвалу слідчого судді.

Доведена необхідність розширення повноважень суду апеляційної інстанції при прийнятті рішень за результатами розгляду скарги на ухвали слідчих суддів та переліку ухвал, які можуть бути оскаржені. Досліджені проблемні питання визначення початку перебігу строку на апеляційне оскарження та підстав для його поновлення.

Сформульовані в результаті дисертаційного дослідження висновки доводять, що автором розв'язана конкретна наукова проблема, яка має важливе теоретичне та практичне значення, та сформульовані науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вдосконалення діяльності слідчого судді.

Ключові слова: судове контрольне провадження, досудове розслідування, слідчий суддя, сторона обвинувачення, слідчий, прокурор, сторона захисту, форми й види судового контролю, підсудність, структура судового контрольного провадження, суб'єкт кримінального провадження, учасники кримінального процесу, клопотання, скарга, обґрунтована підозра, предмет доказування, тягар доказування, ухвала, апеляційне оскарження.

